

Třetí přednáška

18. března 1921

(Vysvětlitelnost přírody ze sebe sama a nadsmyslový svět. Obyčejné a matematické poznání přírody. Použitelnost matematického poznání na minerální, mrtvý svět; získání názoru o vegetabilní podstatě skrze imaginativní poznání. Dva druhy jasnozření. Nauka o subjektivitě smyslového vjemu. Dualita oka jako fyzikální aparát a jako článek, kterým proudí život. Použití tohoto názoru na celého člověka. Touha po rozšíření a prohloubení našeho poznání.)

GA 324

Rudolf Steiner

Včera jsem se pokusil uvažovat nejdříve o něčem z toho, co v lidské bytosti může vést k představě dimenzionality. Také nechci ponechat nepovšimnuto, co jsem si včera dovolil před vás postavit jako duchovně-vědecké úvahy, vysvětlované jaksi z opačné strany, ze strany fyzicko-empirické (nikoliv duševně-duchovní). U duchovně- vědeckých úvah vůbec jde o to, že se k nim přibližujeme z různých stran, jak to chci dělat i v těchto přednáškách. Dnes chci dodat něco k tomu, co jsem včera vyličil jen z jedné strany, abychom jednotlivé úvahy mohli nakonec shrnout v celek a pozvednout se tak k úrovni vlastních duchovně-vědeckých úvah.

Často se namítá, že duchovně-vědecké úvahy se vlastně týkají jen lidí věci znalých, neboť jen oni sami si mohou něco počít se svou zvláštní formou vyjadřování, která je základem líčení jejich poznatků. V omezeném smyslu, ale jen ve velmi omezeném smyslu lze připustit, že by někdo mohl mít takový pocit oprávněně. Především jde však o to, zda je či není možné pochopit obsah duchovně-vědeckého sdělení, aniž bychom se museli nejdříve pozvednout k odpovídajícímu duchovnímu zření. Proto bych chtěl do určité míry právě v těchto přednáškách ukázat, že výsledky duchovně-vědeckého bádání mohou být naprosto pochopitelné nejen duchovně-vědeckým badatelům, ale každému zdravému lidskému rozumu. Je však skutečně nutné abychom k tomu, co nám duchovní věda může ze svých poznatků sdělit, přistupovali z nejrůznějších stran.

Proti duchovní vědě bývá namítáno: „Okolní příroda, jak se nám jeví ve vnější skutečnosti, je vysvětlitelná sama ze sebe. Nemá tu tedy nijaký smysl hledat mimo její sebe-vysvětlení ještě nějaké jiné podstatné výklady, které by mohly učinit plně pochopitelné to, co jsme již plně pochopili vysvětlením přírody z ní samé.“

Já sám budu vždy mezi prvními zdůrazňovat, že z určitého hlediska je smyslový svět, jak nás obklopuje, vysvětlitelný sám ze sebe. Jenže skutečnost tohoto druhu nelze uznat za námitku proti duchovní vědě.

V této souvislosti jsem kdysi použil přirovnání, o němž sám přiznávám, že je o málo víc než triviální. Řekl jsem: Rozumí-li kdo mechanismu hodin, pak si pro jeho vysvětlení nepotřebuje vypomáhat nějakými důvody z jiného světa, nacházejícího se mimo mechanismus hodin. Mechanismus hodin může vysvětlit z něho samého, neboť je z určitého hlediska (nepřihlížíme-li

například k principu času, který hodiny měří) skutečně sám ze sebe naprosto vysvětlitelný. To však nijak nepřekáží tomu, abychom k úplnému objasnění toho, co vlastně máme v rukou jako hodiny, k jejich objasnění z jiného hlediska, přece jen nepotřebovali něco, co je mimo mechanismus hodin, například rozum hodináře či hvězdáře. Některé věci nelze tak snadno odbýt, jak se zpravidla míní. Proto je nezbytné, abychom se pustili také do líčení jednotlivostí, chceme-li posoudit celý systém, chceme-li pochopit vlastní podstatu duchovně-vědeckého bádání. Proto je nezbytné vyložit, jak tato duchovní věda sama, v obyčejném smyslovém, empiricky daném poli pozorování, jak zde používá to, co odhaluje ve své oblasti poznávání, v nadsmyslové realitě.

Na toto téma bych vám chtěl dnes něco říci.

Nejdříve tu musím předpokládat něco, čeho původ v nejbližších dnech vysvětlím přesněji. Nejdříve musím říci, že vlastní bádání v duchovně-vědecké oblasti předpokládá jiný způsob poznávání než je obvyklý. Mohl bych také říci, že předpokládá jiný duševní stav a tedy i jiný postoj vůči realitě, než jaký je obvyklý nejen v našem každodenním životě ale i v přírodovědě.

První stupeň tohoto nadsmyslového poznání, chceme-li, můžeme jej tak nazývat, jsem nazval stupeň imaginativní. Jak lze dosáhnout imaginativního stupně poznání určitými duševními úkony, tím bych se chtěl zabývat později. Dnes chci vysvětlit, čím ve své podstatě tento imaginativní stupeň poznání vlastně je. K tomu je ovšem zapotřebí pohlédnout ještě jednou zpět na zde již uvedený výklad o podstatě, ani ne tak samotné matematiky, jako spíše matematizování.

Pokusil jsem se již pro obsah našeho vědomí charakterizovat rozdíl mezi matematickým poznáním na jedné straně a obrazně empirickým poznáním na druhé straně. Empirickým pozorováním si činíme představy o tom, jak se nám jeví vnější smyslový svět a to pak ve svém nitru zpracováváme rozumovými operacemi, popřípadě - říkám to pro úplnost - k tomu připojujeme také citové a volní impulzy. Zde není těžké nahlédnout, že to, co se při obrazně empirickém poznání odehrává v duši člověka, je čistě povrchní vyjádření určitého druhu vzájemně bezprostředního působení mezi člověkem a nějak uspořádaným vnějším světem.

Prosím, neberte to, co říkám jako nějaké hypotézy, ale přihlížejte jen k realitě obsahu řečeného. Nechci tím říci něco o realitě, která je za věcí, ale nyní chci mluvit jen o tom, co se stává obsahem našeho docela obyčejného vědomí, jestliže se jako poznávající stavíme vůči vnějšímu světu tímto způsobem (pozorováním).

Nuže, naše empirické poznání by nemělo nijaký smysl, kdybychom oprávněně nemohli předpokládat, že jsme v bezprostředním vzájemném působení s poznávaným vnějším světem. Zcela jinak je tomu s matematickým poznáním, chtěl bych říci, s matematickým poznáním prvního stupně (s primárním matematizováním). Mám na mysli čisté matematizování, v němž prožíváme odvozování v rámci čistě matematického, geometrického nebo aritmeticko-algebraického oboru, aniž bychom odvozené matematické zákonitosti aplikovali na nějaký konkrétní smyslový předmět. To, co stavíme před duši v obojí aritmeticko-algebraicko-geometrickém, zcela lhostejno, zda jde o jednoduchou Pythagorovu větu nebo o něco z vyšší teorie funkcí, to je něco, co prožíváme zcela vnitřně, smím-li se tak vyjádřit, jako jakési duševní konstruování. Prožíváme to v neustálé činnosti a v nazírání této vlastní činnosti.

Na druhém stupni (sekundární matematizování) pak primární matematizování, jak řečeno, probíhající výhradně vnitřně duševně, aplikujeme v přírodní vědě nebo snad také v jiných oborech, na vnější svět. V průběhu tohoto sekundárního matematizování snadno nahlédneme, jak to, co jsme původně prožili čistě vnitřně, je také použitelné na náš vnější smyslový svět.

Z toho, že je matematizování použitelné na vnější smyslový svět, vyplývá, že matematika musí mít čistě (abstraktně) obraznou povahu, kterou lze charakterizovat asi takto: Co prožíváme matematicky, to jako takové nemá ještě nijaký plný obsah. Nemá to nic z onoho obsahu, který nacházíme v plně reálném vnějším okolí. Matematika ve své podstatě tedy není plně reálná, ale zcela bezobsažná. To znamená, že matematika je ryze formální, pouhý abstraktní obraz. (poznámka zmp: Protože obraznou povahu má empirické i matematické poznání, musíme tu rozlišovat mezi plným a prázdným obrazem podobně, jako ve výtvarném umění rozlišujeme mezi malbou a kresbou)

Jak lze matematickou prostorovost, která je pouhým abstraktním obrazem (schématem souřadnic), včlenit do plné reality, to jsem ukázal včera ve výkladu dimenzionality. V rámci primární matematickosti to však rozvíjíme jako zcela prázdné abstraktně obrazné formy. Kdyby tyto abstrakce nebyly prázdnými obrazy, nemohli bychom je s plnými obrazy nijak spojit (srovnej obkreslování) nemohli bychom je do plných obrazů vpravit, jak to činíme právě v matematizující přírodní vědě. Plně reálný akt poznání by měl souviset s plnou skutečností, nikoliv jen s pouhou abstrakcí. Pokud s poznávacím aktem nesouvisí něco plně skutečného, pak si nejsme s to předmět poznání plně uvědomit, pak si plně neskutečný předmět poznání uvědomujeme jen v průběhu samotného poznávání, jen v průběhu opravdu aktivně činně uskutečňovaného aktu poznání.

Jinými slovy, poznáváme-li obraznou povahu primární matematiky a současně je nám zcela jasné, že tu máme co činit jen s abstraktně prázdnými, zcela bezpodstatnými obrazy, pak máme předmět vědomí, který je sice bez určitého plně reálného obsahu, přece však je to předmět vědomí, který lze prožívat alespoň v jeho čisté obraznosti. Tuto čistou obraznost můžeme prožít, abych tak řekl, s pochopením, že v tom, co se našim smyslům projevuje plně, zůstávají některé věci skryté, že však přece jen musíme v tom plně projeveném předpokládat přítomnost něčeho skrytého, co lze nalézt pomocí sekundárního matematizování.

Lze říci, že primárním matematizováním se nacházíme v tom, co se zrovna odehrává, průběžně a beze zbytku souvisíme s aktuálním děním. Tato činná souvislost s abstraktně obraznou povahou matematickosti našemu vědomí umožňuje učinit si velmi jasnou představu toho, co primárním matematizováním vlastně prožíváme. Právě tím je totiž dáno, že nám vnitřně prožitá matematika dává tak mimořádnou jistotu poznání, takže skutečně víme, že se pohybuje v obojí, v němž vládne jistota poznání. Nejednomu z vás se snad již stalo, když se důkladněji zabýval těmito věcmi, že si uvědomil onen podstatný rozdíl v tom, zabýváme-li se vnějšími smyslovými realitami nebo zabýváme-li se tím, co leží v oboru čisté matematiky.

Také lze říci, že při matematizování, si můžeme být zcela jisti především tím, že vše, co při tom děláme, vnímáme plně jasným vědomím. Mám za to, že nebudu tvrdit příliš mnoho, řeknu-li dokonce, že samotnou jasnost vědomí můžeme měřit matematickostí, neboť skrze ni se jasnost vědomí vyjadřuje nejnázorněji. Nelze vlastně nijak pochybovat o tom, že každý konkrétní akt, smím-li obrazně užít tohoto výrazu, uskutečňovaný vnitřně primárním matematizováním, je v průběhu svého uskutečňování provázen současně cílevědomou vnitřní činností. Když matematizujeme, tu se také jaksi zcela ovládáme. Matematizováním se stává předmětem vědomí něco prostorového, číselného a tak podobně, o čemž budu ještě mluvit. V matematizování tak máme obor s velmi určitým, byť ne plným vnitřně obrazným duševním obsahem.

Pokud v obdobném duševním stavu usilujeme o plný vnitřně obrazný duševní obsah, pak se jedná o to, co má na mysli vývoj k imaginativnímu poznání. Usilování o abstraktní představování ve stavu matematizujícího vědomí, odpovídá úsilí o vyšší stupeň vědomí, odpovídá tomu, co nazývám imaginativní představování.

Tím dospíváme k následujícímu:

Pokud jsme mnoho pracovali na řemeslném osvojení primární matematiky, pak už nemůžeme jinak, než aplikovat matematiku sekundárně na vnější přírodu. Matematické zpracování vnější přírody pak použijeme nejdříve na to, co nazýváme říší minerální. Zejména minerální svět nám totiž ve své podstatě přináší vstřícně něco, co je k matematickému zpracování nejzpůsobilejší. Jakmile však v přírodních říších postoupíme od minerálního k vegetabilnímu, tu nás matematický způsob jejich zpracovávání, tak jak jsme na něj zvyklí, nechává na holičkách.

Právě zde dospíváme k okamžiku, kdy bychom si ve svém matematizujícím duševním životě rádi osvojili něco navíc, něco, co nezahrnuje pouze abstraktně prázdné geometrické útvary a číselné souvislosti. Právě zde bychom rádi získali útvary, které sice žijí v duši stejným způsobem jako matematické útvary, avšak svým plným obsahem překračují matematicnost a vycházejí nad ni. Rádi bychom tu získali plně reálné představy, které lze uplatnit na říši rostlinnou a vegetativní život vůbec podobným způsobem, jako lze abstraktně matematické představy uplatnit na říši minerální. Chceme-li si něco takového osvojit, musíme se propracovat k vyššímu stupni vědomí, to je ke schopnosti imaginativního způsobu představování - o jednotlivých metodách, jež vedou k imaginativnímu poznání, chci mluvit později. Nejdříve tu musíme usilovat o to, abychom vše, co vede k imaginativnímu poznání, konali v takovém duševním stavu, jenž je naprosto rovnocenný se stavem, v němž jsme usilovali o matematické poznání. To znamená, že nejlepší způsob duševní přípravy k výchově imaginativního poznání je ten, v němž jsme se co nejvíce zabývali primárním matematizováním.

Zde nejde o to, jak jsme dospěli k jednotlivým matematickým výsledkům, ale o to, nakolik vědomě jsme prožívali vše, co lidská duše vlastně dělá, když se orientuje v abstraktním světě matematických představ. Tohoto konání lidské duše, tohoto jasně vědomého úsilí máme nyní použít ve vyšším duševním světě. Tak, jako ze svých vnitřních sil konstruujeme prázdné matematické představy, tak máme nyní z týchž vnitřních sil, smím-li nyní použít tohoto výrazu v rozšířeném smyslu, konstruovat plně představy, jimiž lze proniknout do vegetabilního života, jako jsme prázdnými matematickými představami pronikali do podstaty minerální, chemicko-minerální a tak podobně.

(poznámka zmp: V souvislosti s výše uvedeným přirovnáním plného obrazu k malbě a prázdného obrazu ke kresbě je zde třeba odlišit také plnost smyslového obrazu vnější reality, od plnosti zesíleného imaginativního obrazu. Oba obrazy lze přirovnat k malbě. Smyslový obraz je však naplněn barvami vnější reality, jak je do oka promítají paprsky vnějšího světla, imaginativní obraz je naplněn našimi vlastními duševními barvami, jak je do oka promítají paprsky vnitřního světla.

Řečené musím zvláště důrazně vyzvednout, neboť plně živoucí představy jsou v duchovní vědě pojímány již jako první stupeň nadsmyslového vidění, pro které máme pojem „jasnozření“ (resp. Jasnovidnost“). Pojem „jasnozření“ je však často chápán poněkud triviálně a proto je také používán často zmatečně. Následkem toho se vše, co lze právem označit za jasnozření - na slovech nezáleží - velmi snadno zaměňuje s něčím jiným. Nejčastěji se zaměňuje s tím, co se v lidské konstituci uplatňuje při snížené účinnosti vědomí, s čím se experimentuje pod úrovní všedního bdělého vědomí, jako je tomu například v hypnóze, pod vlivem sugestivních představ, s tlumením vědomí při pronikání do podvědomí a tak podobně. To, co je zde míněno jako jasnozřivé imaginativní poznání, to se zakládá naopak na zvýšení úrovně bdělého vědomí, a proto to nemá absolutně nic společného s uvedenými stavy snížené úrovně vědomí.

Abychom mohli správně rozumět imaginativnímu poznání, jež je skutečně prvním stupněm jasnozření, mělo by se ono triviálně míněné „jasnozření“ se sníženou úrovní vědomí, vpravdě nazývat „temno- zřením“. Stačí jen porovnat to, co jsem právě nazval temnozřením, s tím, co jsem tu stručně charakterizoval jako skutečné jasnozření. Zde míněné jasnozření přece postupuje svým vědomím v naprosto opačném směru (vystupuje vzhůru), než temnozření (sestupuje dolů).

Zkrátka, u všeho, co se vám předvádí jako více méně mediálně utvářené duševní nálady, můžete pozorovat ztlumené vědomí. Buď je tu vědomí ztlumeno uměle, nebo člověk využívaný jako médium má již předem poněkud vrozenou slabomyslnost, takže lze jeho vědomí velmi snadno poněkud snížit. Vždy se tedy jedná o něco naprosto nesrovnatelného s oním vyšším duševním stavem, jenž je založen na tak jasném vědomí, jakého je zapotřebí při matematizování. To, co se dnes namnoze nazývá jasnozření - jistě jste se s tím již někde setkali - má mimořádně málo co společného se systematickým úsilím o matematicky jasnou duševní náladu. Naopak tu máme vždy co činit s opačným úsilím o co nejhlubší ponoření vědomí do temnot konfuznosti (chaosu). Nuže to, co vám nyní postupně vyličím jako imaginativní zření, chce být činné naprosto opačným způsobem:

Imaginativní zření je zpočátku něčím, co může být v duši živě přítomno, jen když to právě rozvíjíme. Konečně, pětileté dítě rovněž není už matematikem. Také matematickou názornost musíme nejdříve rozvíjet. Není na tom tedy nic divného, že v tom, co probíhá v duši jako vývoj od předmatematického duševního stavu, ke stavu, jenž se v matematickosti vyžívá, že v tom lze pokročit ještě dál.

To, co jsme v matematickosti přivedli až k určitému stupni jasnosti vnitřního prožívání, to lze rozvíjet ještě dál.

Jde tu však také o to, zda a nakolik je oprávněná námitka: Ano, ale musíme matematickosti uvést do vztahu k tomu, co je obyčejné smyslové pozorování. V jistém smyslu je tato námitka skutečně naprosto oprávněná, neboť jde také o to, abychom abstraktní matematické vztahy sledovali také v plně konkrétních jednotlivostech.

Pozorujme za tím účelem ještě jednou to, co jsem včera nazval nervově-smyslovou organizací. Ač jsem včera podotkl, že se tato nervově-smyslová organizace člověka fakticky rozvětňuje do veškeré tělesné organizace, přece je v podstatě soustředěna především v hlavě. A tuto organizaci hlavy můžeme nyní pozorovat také následujícím způsobem:

Chci nyní vyjít z něčeho, co novější vědě působí odjakživa jisté potíže, o kterých jsem pojednal v knize „Záhady filosofie“ (Die Rät- sel der Philosophie) v kapitole, kterou jsem nadepsal „Svět jako iluze“ (Die Welt, als Illusion). Moderní způsob myšlení má vůbec nemalé potíže s navázáním vztahu mezi smyslovým dojmem, jímž na člověka působí vnější svět, a tím, co tento smyslový dojem vyvolává v lidském nitru jako představu, co, jednoduše řečeno, prožíváme jako obsah počítka. (poznámka zmp: RS tu mluví na jedné straně o vztahu mezi pozorovaným vnějším světem a jeho obrazem ve smyslech, na druhé straně o vztahu mezi smyslovým obrazem, zvaným také „počítka“ a tím, co lze ze strany vědomí nazvat „vjem“)

Tyto potíže vedly k následujícímu názoru: To, co se odehrává tam venku mimo nás, to se na žádný způsob nemůže stát předmětem našeho vědomí. Předměty našeho vědomí mají ve své podstatě původ v samotné duševnosti, neboť jsou to reakce duše na dojmy (akce) přicházející z vnějšího světa. To znamená, že projevy vnějšího světa zůstávají v podstatě mimo to, co vnímáme. Předmětem vnímajícího vědomí je vlastně jen subjektivní reakce duše na to, co se venku děje objektivně.

Lidé si tyto věci po nějakou dobu představovali zhruba takto: Ve vnějším světě existuje jakési kmitání prostředí, kmitání vysoké frekvence. To, co tam venku existuje jako kmitání, to na nás působí takovým způsobem, že na to naše duše reaguje vykouzlením světa barev. Takto vykouzlený svět barev můžeme nazvat světem svých očí. Co se našemu vědomí zdá rozprostírat všude kolem nás jako barevný svět, to jsou prý vlastně jen fantazie naší duše, dané jejími vnitřními reakcemi na to, co existuje (v úplně jiné podobě) tam venku. To, co na nás působí jako kmitání nějakého prostředí, které vyplňuje vnější prostor, to je pro nás prý něčím naprosto neznámým (a tedy také nepoznatelným). Uvádím to tu jen jako příklad, jak si lidé takové věci mohou také představovat. Nyní bych chtěl pokračovat tím, co vám má nejdříve jen ukázat, že se lze na věci dívat také jiným způsobem.

Vraťme se nejdříve k tomu, z čeho jsem včera vyšel, jako z totálního aktu vidění, abychom v aktu vidění získali vzor, pro smyslové pozorování vůbec. Nuže, co vlastně pro člověka znamená smyslový obraz, co vlastně máme před sebou, jako vjem obrazu, který je v našem oku? Soustředme se, abychom si věc objasnili, nejdříve jen na svět oka.

Pozorujeme-li oko - nyní postupuji pouze popisně - tu nebudeme moci popřít následující: Ač na oko musíme pohlížet jako na živý článek celého živého tělesného organismu, přece v aktu jeho vidění zaznamenáváme totéž dění, jaké se odehrává ve vnějším světě, který lze v nejširším smyslu pojímat jako minerální. Ač je oko něco živého, přece se v něm odehrává něco, co můžeme zcela mechanicky rekonstruovat: Když do oka pronikne světlo, vyvolá v něm, prostřednictvím jeho anatomické konfigurace, něco podobného, jako světlo procházející štěrbinou v přepážce a po dopadu na protější stěnu promítne na tuto stěnu obraz toho, co se nachází v osvětleném prostředí před štěrbinou (srovnej Aristotelovu či Leonardovu Cameru obscuru).

Jinými slovy, uvnitř oka můžeme do značné míry konstruovat tímž způsobem, jako ve vnějším minerálním světě konstruujeme odpovídající mechanismy (například klasický fotoaparát). Mechanicko-mi-nerální konstruování tedy můžeme přenášet z vnějšího světa také do živého organismu lidského fyzického těla. Ač jsou ostatní smysly organizovány poněkud jinak, přece můžeme oko pokládat za jejich reprezentanta i pro jím příslušející funkce, jež tu přicházejí v úvahu. Podívejte se, to, co se tu odehrává a co svými matematickými konstrukcemi vlastně sledujeme, to vše se děje také uvnitř oka a tedy uvnitř našeho organismu. Jde tu tedy jen o to, jak se dopátrat toho, co se v našem organismu vlastně děje.

Spokojíme-li se jen se zcela vnějším způsobem empirického pozorování, pak se nám věc bude jevit asi takto: Nám neznámý vnější svět působí nějakým způsobem na naše oko. V oku se pak semele něco, co působí jaksí zase na zrakový nerv atd., až se to řadou proměn dostane v nějaké podobě k našim centrálním orgánům. Teprve nyní, nám opět neznámým způsobem přichází na řadu duše, která v reakci na výstup z centra nervového systému vykouzlí pestrý svět barev.

Jak je zřejmé, tento zcela vnější způsobu empirického pozorování vede do propasti. Dnes už i četní přírodní badatelé konstatují následující: Pokud nejdříve pozorujeme, co je před okem, pak sledujeme dění v oku, následně, nakolik je to dnes možné, sledujeme pokračující události až k mozku či do něj, potud na této cestě, i kdybychom mohli dospět až na její konec, máme co činit jen s ryze materiálním děním či s materiálními výklady. Touto cestou však na žádný způsob nemůžeme nikdy najít onen bod, v němž na tuto řadu ryze materiálních podnětů reaguje duševnost. Takovým způsobem pozorování můžeme prožívat jen samotné pozorování, nikdy se však takto nemůžeme ani přiblížit k tomu, co vlastně a jak z vnějšího fyzického světa prožíváme duševně.

Pro duchovního badatele, jenž v sobě vyvinul schopnost toho, co nazývám imaginativní poznání, se uvedený problém mění v něco úplně jiného. Duchovní badatel dospívá k tomu, že v oku nevidí jen to, co je sem obrazně promítnuto v podobě uspořádání vnějšího fyzic-ko-minerálního světa. K tomu, co skutečně zachytil v oku, přistupuje duchovní badatel jako k něčemu, co může proniknout svými imaginacemi podobně, jako může na vnější přírodu aplikovat své matematizování.

Na jedné straně, není, liž pravda, pronikáme vnější fyzikálně-mi-nerální svět svými matematickými, geometricko-aritmetickými abstraktními konstrukcemi, a cítíme při tom, jak s tím, co se děje v pozorovaném vnějším světě srůstá to, co jsme matematizováním vypracovali ve sféře svého vědomí. Na druhé straně, s tím, co se děje v oku, splývá to, co duchovní badatel vytvořil jako plně imaginace. Duchovní badatel vlastně vytváří obojí. K tomu, co na jedné straně tvoří abstraktně matematickým představováním, přidává na druhé straně to, co tvoří plně imaginativním

představováním. To znamená, že v náhledu oka má imaginující člověk něco navíc, oproti člověku pouze matematizujícímu. Imaginující člověk nyní ví, že tak jako svým matematizováním může pochopit podstatu neživé anorganické reality, podstatu fyzicko-minerální přírody, tak svou imaginací chápe také podstatu organické reality, podstatu živé přírody.

Tedy, abychom si dobře rozuměli:

V duchovní vědě počíná bádání metodami, jimiž v přírodní vědě badáme pomocí matematiky, aplikované na jinak jen povrchní pozorování prostřednictvím oka.

Z věci je zřejmé, že pomocí imaginativního představování nalézáme v oku realitu, kterou v něm nenalezneme, pokud se svým pozorováním a případným matematizováním zaměřujeme jen na vnější fyzic-ko-materiální realitu. Přesto se ani pro duchovního badatele na úrovni imaginativních představ vnější fyzická hmota zpočátku nestane něčím jiným, než čím je pro obyčejné vědomí. Toho se zatím přidržme.

Nechť jakkoliv ostře rozvineme imaginativní představování, přece, pokud jsme je rozvinuli správně a pokud skutečně víme, jaký je správný stav vědomí na úrovni imaginativního představování, zpočátku nebudeme moci říci, že v anorganickém vidíme něco víc, než v něm vidí jiní. Přece zpočátku nebudeme moci říci, že v tom, co pojmáme jako fyzikální proces, chemický proces či vůbec jako něco, co probíhá čistě mechanicky, že v tom vidíme víc, než ten, kdo má jen zdravé smysly a zdravý rozum. Kdo v počátcích svého jasnozření tvrdí, že v anorganické sféře zří něco jiného než „ne-zřící“, ten v duchovním poznávání není na správné cestě, ale na šikmé ploše. Takový žrec snad uvidí různá strašidla, ale duchovní entity reálného světa se mu ve své pravé podobě neodhalí.

Nuže, pokud do oboru svého pozorování pojmem dění v živém lidském oku, tu máme přesně tutéž zkušenost s imaginací, jako jsme měli zkušenost s matematizováním ve vnější přírodě. Jinými slovy, pohlédneme-li s rozvinutou imaginací na funkci živého lidského oka, zahrneme-li oko do pozorování jako předmět svého pozorování, potom víme, že teprve nyní jsme postaveni proti plné skutečnosti. Tak je tomu, pokud můžeme na oko aplikovat nejen matematické konstruování, ale také imaginativní.

Co z toho plyne?

Z toho plyne, že podle matematických konstrukcí v empirické hmotné sféře můžeme v oku konstruovat například nějaké dění. Takový děj v oku můžeme sestrojít podobně, jako zasahujeme do vnějšího minerálně-mechanického světa, když například promítáme obraz do temné komory. Proto také víme, že celý tento obor konstatování obsahuje něco, co můžeme prohlédnout jen imaginativním poznáním, postupujeme-li tu podobně, jako jinak v matematizování vůči anorganické přírodě.

Co to však znamená?

To znamená, že v lidském oku je něco, co v anorganické přírodě není, co poznáme jako realitu teprve když se s tím sjednotíme, jako se v matematickosti sjednocujeme s něčím anorganickým. Pokud tento akt sjednocení uskutečníme, pak si také uvědomíme, že jsme pronikli až k lidskému éterickému tělu.

Zkrátka, imaginací pochopíme éterickou povahu člověka tak, jako se matematikou chápeme vnější anorganické přírody. Nyní také můžeme zcela konkrétně uvést, jak si máme počínat, abychom imaginací ve smyslovém orgánu odhalili éteričnost. K představě lidského éterického těla nelze dospět nijakým zmateným či fantastickým způsobem. K představě lidského éterického těla lze dospět jen tak, že si nejdříve vytvoříme imaginaci a pak ji zaměříme na objekt, který se k ní hodí. Nejdříve tedy sami sobě ukážeme, že obsah imaginativního představování může srůstat s odpovídající objektivitou tak, jako matematický obsah srůstá s jemu odpovídající objektivitou.

Nuže, co z toho nyní plyne pro lidskou konstituci?

Z toho pro lidskou konstituci plyne, že něco, co v nás živě existuje jako lidské éterické tělo, necháme jaksí vystoupit do popředí, že to necháme splynout s tím, co je vnější anorganická příroda.

Můžeme tedy říci: Oko, jako jeden z našich smyslů představuje něco, co vlastně můžeme nejdříve pojímat jako dutinu v ostatním organismu, smím-li se tak zhruba vyjádřit. Kolem oční dutiny je pak z ostatního organismu to, co se z mozku, v jeho zrakových partiích, připojuje k oční bulvě. Do tohoto okolního organismu jsou tedy z vnějšího světa vneseny dutiny. Tak jako moře hloubí do pevniny své zálivy, tak vnější svět vnáší své zálivy do našeho tělesného organismu, smím-li se tak vyjádřit. V takových zálivech je pak dění vnějšího světa, jeho anorganické dění v našem organismu. Právě v takových zálivech pak můžeme konstruktivně ze svého nitra zasahovat do toho, co v nich pokračuje jako anorganické dění vnějšího světa. To znamená, že anorganično můžeme pořádat nejen vně oka, v okolním světě, ale také uvnitř oka. Jinými slovy, uvnitř našeho oka máme oddělenou část okolního světa, kterou můžeme přeuspořádat podobně, jako matematizováním konstruujeme v ostatním světě, v okolní anorganické sféře.

O tom, co nad řečené můžeme imaginací ještě obsáhnout, o tom dnes ještě nechci mluvit. Nyní mluvím o imaginaci, jen pokud se kryje s matematickým pořádním anorganična až k vnější hranici oka a dál přes ni ven.

Nuže, to, co z pravé povahy vnějšího světa proudí do oční dutiny jako do zálivu, to se zde setkává s oním článkem lidské organizace, který sice neobsahuje maso a krev, přesto však patří k lidskému organismu, kde může být poznán imaginativním nazíráním. To, co je tu řečeno o oku, platí přirozeně také, i když v poněkud jiné podobě, pro ostatní smysly. Tedy, v oku a v ostatních smyslech je to, co z vnějšího světa proudí do organických zálivů, pronikáno naší éterickou organizací. Tak v našich smyslech skutečně dochází k setkání nad- smyslovosti - prozatím chci použít tohoto výrazu, než to vše ještě podrobněji vysvětlím - kterou tu můžeme nazývat éterickou organizací, s tím, co smyslového do nich proudí z vnějšího světa. V oku tak dochází ke splývání nadsmyslového se smyslovým, co se pak stává předmětem našeho čistě geometrického konstruování. Tímto způsobem můžeme, ve sféře našich smyslů, skutečně prožívat anorganično.

To, k čemu zpočátku vede imaginativní poznání, je velmi významné. Zcela bezezbytku to totiž řeší onen problém, který je trýznivou otázkou moderní fyziologie, a také toho, co se tak rádo nazývá „teorie poznání“. V obvyklých fyziologických či jiných zkoumáních se totiž neví, že v člověku existuje také éterický organismus, protože ten bez imaginativního poznání nelze objevit. Proto se také neví, že éterický organismus vychází vstříc tomu, co do nás vstupuje z vnějšího světa, a že to ve smyslových zálivech zcela proniká. Celý fyziologický problém tím dostává zcela jiný charakter. Představte si jen, že by byl člověk schopen protáhnout své éterické tělo škvírou fotografického aparátu. Pak by na to, co se promítá do fotografického aparátu, pohlížel jaksí ve spojení se svou vlastní bytostí podobným způsobem, jako ve spojení se svou vlastní bytostí pohlíží na to, co se odehrává v oku.

Nejsou to tedy vpravdě žádné fantazie, čím se zabývá vážně míněná anthroposoficky orientovaná duchovní věda. Je to právě řešení oněch problémů, na nichž můžeme, smím-li použít tohoto výrazu, jaksí vnitřně vykrváct, jsme-li odkázáni jen na to, co nám na tomto poli může nabídnout moderní přírodověda.

Člověk se někdy ve svém vnitřním prožívání poznávacího aktu skutečně musí setkat s tím, co lze prožít, když se před jeho duší postaví klamnost vnějšího světa. Musí si skutečně protrpět nejistotu, která se dostaví, chce-li čistě fyzickým způsobem pochopit, co se odehrává ve smyslovém vnímání. Člověk si musí prožít tuto úzkost poznávání, aby mohl vědět, jak mocné jsou síly, které nás táhnou k tomu, o čem v příštích přednáškách pojednám přesněji a co bych chtěl nazvat „úsilí o vývoj vyšších stupňů poznávacích schopností“.

Dnes jsem mluvil jen o prvním stupni duchovního poznání, o imaginaci. O ní jsem pak mluvil jen potud, pokud jsem chtěl, charakterizovat, v čem se imaginování, přes všechnu rozdílnost, podobá matematizování. Co však tímto imaginativním způsobem prožíváme navíc, to se zřetelně uplatňuje

právě tam, kde nám dnes obvyklá věda staví hranice poznání. Přístupujeme-li k záhadám bytí člověka a světa se skutečnou vnitřní svědomitostí, pak také na vlastní kůži skutečně poznáme, jak bezmocná je ta naše obvyklá logika, obvyklá matematika. Tehdy skutečně zažijeme naprostou bezradnost vůči všemu, co se v nás v každém okamžiku odehrává při vidění, slyšení, cítění atd. Vidíme-li jak bezmocní jsme se svým obyčejným poznáním vůči všemu, co je vlastně neustále přítomno v našem bdělém vědomí, pak už by se v nás mohla zrodit hluboká touha po rozšíření a prohloubení našeho poznání.

A jako v současné moderní kultuře nikdo nevznáší nárok, aby byl badatelem také v jiném oboru, než na který se specializoval, takže v ostatních oborech spoléhá na to, co mu sdělí příslušný badatel, tak to může po nějakou dobu platit - ovšem jen v omezeném smyslu - také ve vztahu k výsledkům duchovního bádání. Vždy je však nutno k tomu podotknout, že ostatní svět má svrchované právo žádat po duchovním badateli vysvětlení, a to do všech podrobností, jak ke svým výsledkům vlastně dospívá. (poznámka zmp: Obdobně je i po badateli v praktické přírodovědě žádáno, aby podrobně vyložil, jak dospěl ke svému objevu, aby jeho pozorování či experiment mohl kdokoliv, kdekoliv a kdykoliv zopakovat se stejným výsledkem, aby mohl ověřit jeho správnost)

Pohlížím-li dnes nazpět, jakým způsobem jsem se po víc než dvacet let tyto věci snažil vysvětlit světu také v čistě anthroposofické řeči, pak mohu s jistotou říci: Pokud se mi ještě nepodařilo, abych s touto anthroposoficky orientovanou duchovní vědou došel ve světě většího porozumění, pokud bylo vždy znovu a znovu možné mluvit jen k těm, s nimiž se nelze pouštět příliš do podrobností, neboť nejsou vědecky školení, pokud jsem měl jen velmi málo možností mluvit k vědecky vyškoleným, pak, jak ukázala zkušenost, je to v podstatě dáno přístupem těch vědecky školených. Právě oni nechtěli dosud téměř nic slyšet o tom, co o svých cestách poznání může říci duchovní badatel. Nezbyvá tedy než jen doufat, že v budoucnu tomu může být přece jen jinak. Je totiž víc než nutné, aby lidstvo dospělo k vzestupu svého poznání, pomocí hlubších sil, než těmi dosavadními, které víc než zřetelně ukazují, že nejen nijaký vzestup v jejich moci není, ale ve své podstatě přivedly naši kulturu zcela naopak k úpadku. O tom však více zítra.